

*Mr Jelena Vidić, asistent
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

ODNOS SRODSTVA, BRAKA I VANBRAČNE ZAJEDNICE U ZASNIVANJU PRAVILA ZAKONSKOG I NUŽNOG NASLEĐIVANJA U ZEMLJAMA GERMANSKE PRAVNE TRADICIJE

***Sažetak:** Iako je nesporno da svi savremeni pravni poreci Evrope zakonske, odnosno nužne nasledne redove zasnivaju na činjenici srodstva i braka, a u današnje vreme pojedini od njih i na činjenici vanbračne zajednice, konkretan način normiranja odnosa srodstva, braka i vanbračne zajednice kao pravnorelevantnih činjenica u zasnivanju pravila zakonskog i nužnog nasleđivanja se može razlikovati u svakom od ovih prava. Naslednopravne posledice odnosa srodstva i braka, odnosno vanbračne zajednice su izuzetno složene, a mogu se u potpunosti sagledati tek analizom određenog broja pitanja, koja se odnose na svaku od ovih činjenica ponaosob, te njihovim međusobnim dovođenjem u vezu u svakom pojedinom pravu, s obzirom na to da način uspostavljanja ovog odnosa zavisi od konkretnog društva, shvatanja porodice, braka, vanbračne zajednice, bračnih i porodičnih vrednosti, te od konkretnih uslova, okolnosti i stvarnih potreba. Kao svojevrstan nastavak prethodnog rada u kojem smo ukazali na naslednopravne posledice odnosa srodstva, braka i vanbračne zajednice u pravu Engleske, ovaj rad za predmet svog istraživanja ima pravnu regulativu navedenog pitanja u pojedinim zemljama evropskog kontinentalnog sistema, konkretno u zemljama germanske pravne tradicije. Od posebnog značaja predstavlja stanje legistative u pravima Nemačke, Austrije i Švajcarske, kao klasičnim zemljama pravne kulture i karakterističnim predstavnicima germanskog pravnog kruga zemalja, pri čemu se u radu ukazuje i na normativna rešenja koja postoje u pravu Grčke, u kojem je primetno suštinsko prihvatanje određenog broja zakonskih rešenja prethodno spomenutih prava, a posebno prava Nemačke.*

Ključne reči: srodstvo, brak, vanbračna zajednica, istopolni vanbračni partner, zakonsko nasleđivanje, nužno nasleđivanje.

1. Uopšte o srodstvu, braku i vanbračnoj zajednici kao pravno relevantnim činjenicama u zasnivanju pravila zakonskog nasleđivanja

U svim pravima analizirane grupe zemalja – Građanskom zakoniku Nemačke¹, Građanskom zakoniku Austrije², Građanskom zakoniku Švajcarske³, te Građanskom zakoniku Grčke⁴ pravnorelevantne činjenice u zasnivanju pravila zakonskog nasleđivanja predstavljaju činjenica srodstva i bračne veze. Pored navedenih činjenica, u pojedinim od ovih prava, kao što su prava Nemačke i Švajcarske, pravno relevantnu činjenicu u zasnivanju pravila zakonskog nasleđivanja predstavlja i vanbračna zajednica između partnera istog pola.

Srodnici koji imaju zakonska nasledna prava u svim posmatranim pravima su lica koja se nalaze u krvnom srodstvu, bez obzira na to da li ih sa ostaviocem vezuje odnos bračnog ili vanbračnog srodstva, pod uslovom da je vanbračno srodstvo utvrđeno na zakonom predviđen način. Do potpunog nasleđopravnog izjednačenja vanbračnih srodnika sa bračnim srodnicima u pravu Austrije je došlo počev od reforme naslednog prava iz 1990. godine.⁵ Do pravnog izjednačenja bračnih i vanbračnih srodnika u pravu Nemačke dolazilo je postepeno. Tako je donošenjem Zakona o vanbračnoj deci, koji je stupio na snagu 01. 07. 1970. godine, u ovoj zemlji prvi put u pravnom smislu priznato srodstvo između oca i vanbračnog deteta, te između očevih srodnika i vanbračnog deteta. Time se detetu po prvi put priznalo i pravo zakonskog nasleđivanja prema ocu i očevim srodnicima, kao što su i otac i očevi srodnici stekli nasledna prava prema vanbračnom detetu. Međutim, ovaj Zakon je ipak poznavao posebne pravne institute u pogledu prava nasleđivanja vanbračnih srodnika. Prvi od njih je podrazumevao da u slučaju smrti oca, vanbračno dete kao potencijalni naslednik u konkurenciji sa bračnim drugom i bračnom decom

¹ Građanski zakonik Nemačke donet je 1896. godine. Tekst zakonika videti na internet adresi: <http://bundesrecht.juris.de/bgb/BJNR001950896.html>

² Građanski zakonik Austrije donet je 1811. godine. Tekst zakonika videti na internet adresi: <http://www.ibiblio.org/ais/abgb1.htm>

³ Građanski zakonik Švajcarske donet je 1907. godine. Tekst zakonika videti na internet adresi: <http://www.admin.ch/ch/d/sr/210/index.html>

⁴ Građanski zakonik Grčke donet je 1940. godine.

⁵ V. § 730. Građanskog zakonika Austrije. V. Bernhard Echer: *Bürgerliches recht*, Band VI, Erbrecht, Wien, 2002, str. 24-25.

ostavioca nije imalo pravo na stvarni udeo u zaostavštini, već pravo na zamenu nasledstva, odnosno pravo na novčano potraživanje, u visini naslednog dela koji bi mu pripadao kao zakonskom nasledniku. U slučaju smrti vanbračnog deteta, isto ovakvo pravo pripadalo je i vanbračnom ocu i njegovim srodnicima. Drugi je podrazumevao pravo vanbračnog deteta koje se nalazilo u životnoj dobi između 21. i 27. godine života da zahteva privremeno nasledničko izjednačenje, odnosno privremeno namirenje svog naslednog dela u novcu, koje se moglo ugovoriti sa ocem kao budućim ostaviocem ili ostvariti sudskim putem, u slučaju odsustva saglasnosti oca.⁶ Ovi naslednopravni instituti ukinuti su Zakonom o izjednačenju prava nasleđivanja, koji je stupio na snagu 1998. godine. Od tada u pravu Nemačke ne postoji različita regulativa u pogledu nasleđivanja bračnih i vanbračnih srodnika.

Tazbinsko srodstvo ni u jednom od posmatranih prava ne predstavlja pravno relevantnu činjenicu u formulisanju pravila zakonskog nasleđivanja, za razliku od adoptivnog srodstva koje u svima njima predstavlja ovakvu pravno relevantnu činjenicu. Tako se u pravu Austrije zasnivanjem usvojenja, između usvojlaca i njihovih potomaka, sa jedne strane, i usvojenika i njegovih, u trenutku stupanja na snagu odluke o usvojenju maloletnih potomaka (ili naravno kasnije rođenih), sa druge strane, zasnivaju prava i dužnosti kao da je u pitanju rođeno dete usvojlaca. Istovremeno, zasnivanjem usvojenja ukida se srodnički odnos između prirodnih roditelja i njihovih srodnika, s jedne strane, i usvojenika i njegovih maloletnih potomaka, s druge strane. Ukoliko je međutim jedan bračni drug usvojio rođeno dete svog bračnog druga, zasnivanjem usvojenja ukida se pravni odnos između deteta i onog prirodnog roditelja koji nije u braku sa usvojiocem i njegovih srodnika.⁷ Kada je reč o pravu nasleđivanja između adoptivnih srodnika, samo ona lica na koja se odnose dejstva adopcije su jedni prema drugima nosioci prava na nasleđivanje, dok ostala lica to nisu. Ovo znači da zasnivanjem usvojenja nastaju uzajamna zakonska nasledna prava između usvojenika i njegovih potomaka, s jedne strane i usvojlaca i njihovih potomaka, s druge strane, kao i to da imajući u vidu da između usvojenika i njegovih potomaka i ostalih srodnika usvojioca (osim spomenutih) ne nastaje srodstvo, to stoga između njih ne postoji ni uzajamno zakonsko nasledno pravo. Ovo znači, primera radi da usvojenik ne nasleđuje iza oca njegovog prethodno umrlog usvojioca putem princi-

⁶ O navedenim posebnim pravnim institutima koji su se primenjivali u pogledu nasleđivanja vanbračnih srodnika videti opširnije: Horst Bartholomeyczik, Wilfried Schlüter: Erbrecht, München, 1975., str. 51-58.

⁷ V. § 182. Gradanskog zakonika Austrije

pa reprezentacije, iz razloga što usvojenje ne proizvodi dejstvo prema precima usvojioca, ali isti ima pravo da nasledi u drugoj parenteli iza svojih braće i sestara po usvojenju, tj. kako iza rođene, tako i iza usvojene dece usvojioca. Međutim, treba napomenuti da zasnivanje usvojenja nema uticaja na određena prava i obaveze između usvojenika i njegovih prirodnih srodnika, a između ostalih i na pravo nasleđivanja između prirodnih roditelja i njihovih srodnika, sa jedne strane, i usvojenika i njegovih maloletnih potomaka, sa druge strane. Dakle, nasledna prava između ovih lica ostaju netaknuta, te se oni mogu međusobno nasleđivati.⁸ U ovoj konkurenciji naslednih prava, usvojioci i njihovi potomci imaju pravo prvenstva u odnosu na prirodne roditelje usvojenika i njihove potomke.⁹ Prethodno navedeno znači da ukoliko je do usvojenja jednog lica došlo od strane bračnog para, tada će se na nasleđe iza ovakvog usvojenika iza kojeg nisu ostali potomci, kao naslednici drugog naslednog reda pozvati njegovi usvojioci, odnosno njihovi potomci primenom principa reprezentacije. Ako jedan od bračnih drugova kao usvojlac ne postane naslednik, a iza sebe nije ostavio potomstvo, doći će do priraštaja drugom usvojiocu, odnosno njegovom potomstvu primenom principa reprezentacije. Tek ako nikog od njih nema, na nasleđe će se pozvati prirodni roditelji, odnosno njihovi potomci primenom principa reprezentacije. U slučaju kada je do usvojenja došlo samo od strane jednog lica, polovina zaostavštine će pripasti usvojiocu, odnosno njegovim potomcima po principu reprezentacije, dok će druga polovina zaostavštine pripasti prirodnom roditelju koji nije potisnut usvojenjem, odnosno njegovim potomcima po principu reprezentacije.¹⁰

Potpuno usvojenje kao jedini mogući vid usvojenja u pravu Nemačke ima više varijanti, u zavisnosti od toga da li se radi o usvojenju maloletnih ili punoletnih lica. Dete koje usvaja bračni par ili ako jedan bračni drug (istopolni vanbračni partner) usvaja rođeno dete svog bračnog druga (istopolnog vanbračnog partnera) dobija status i prava deteta usvojio(la)ca.¹¹ Usvojenjem maloletnika dolazi do njegovog potpunog integrisanja u porodicu usvojioca, te su stoga usvojenik i njegovi potomci zakonski naslednici usvojioca i njegovih srodnika, dok su usvojlac i njego-

⁸ V. § 182 b st. 1. Građanskog zakonika Austrije

⁹ V. § 182 b st. 2. Građanskog zakonika Austrije

¹⁰ V. § 182 b st. 2. Građanskog zakonika Austrije

¹¹ V. § 1754. Građanskog zakonika Nemačke i § 9. st. 7. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke. Pravo istopolnog partnera da usvoji dete svog partnera u Nemačkoj je uvedeno 2004. godine kada je donet Zakon o izmenama i dopunama Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke iz 2001. godine. Tekst zakona videti na internet adresi: http://www.ilga-europe.org/europe/issues/lgbt_families/marriage_and_partnership_rights_for_same_sex_partners_country_by_country/germany_registered_partnership

vi srodnici zakonski naslednici usvojenika i njegovih potomaka. Zasnivanjem usvojenja istovremeno se ukida srodnički odnos između usvojenika i njegovih potomaka, sa jedne strane, i prirodnih roditelja i njihovih srodnika, sa druge strane, usled čega se gasi i uzajamno pravo zakonskog nasleđivanja između ovih lica. Jedino ukoliko jedan bračni drug (istopolni vanbračni partner) usvaja rođeno dete svog bračnog druga (istopolnog vanbračnog partnera), srodnički odnos se ukida između deteta i njegovih potomaka, sa jedne strane, i onog roditelja koji nije bračni drug (istopolni vanbračni partner) usvojioca i njegovih srodnika, sa druge strane, što znači da se ovakvim usvojenjem ne ukida srodnički odnos usvojenika sa prirodnim roditeljem koji je u braku (istopolnom vanbračnom partnerstvu) sa usvojiocem i njegovim srođnicima, a usled toga ni uzajamna zakonska nasledna prava između njih.¹² U nekim slučajevima usvojenje nema potpuno, već modifikovano dejstvo. Tako, ukoliko se usvojioci sa usvojenim detetom nalaze u drugom ili trećem stepenu krvnog srođstva (srodničko usvojenje), srodnički odnos prestaje samo između usvojenika i njegovih potomaka i prirodnih roditelja. Takođe, ako jedan bračni drug (istopolni vanbračni partner) usvaja dete drugog bračnog druga (istopolnog vanbračnog partnera), srodnički odnos između deteta i srodnika prirodnog roditelja koji nije u braku (istopolnom vanbračnom partnerstvu) sa usvojiocem se ne gasi, pod uslovom da je brak prestao smrću, a umrli roditelj se za života brinuo detetu.¹³

Punoletna osoba se može usvojiti onda kada je to moralno opravdano, a posebno onda kada se između usvojioca i punoletnog usvojenika već razvio odnos roditelj – dete.¹⁴ Dakle, usvojenje koje ima po pravilu nepotpuno dejstvo, jer je isto u svom dejstvu ograničeno samo na usvojioca, Građanski zakonik Nemačke poznaje samo u odnosu na punoletna lica, u kojim slučajevima po pravilu ne dolazi do srodničkog odnosa, a time ni do prava zakonskog nasleđivanja između usvojenika i srodnika usvojioca, pri čemu uz to ostaju na snazi srodnički i naslednopravni odnosi između usvojenika i njegovih krvnih srodnika.¹⁵

I važeće pravo Švajcarske poznaje samo jednu vrstu usvojenja – potpuno, neraskidivo usvojenje, nezavisno od toga da li se radi o usvojenju maloletnih ili punoletnih lica. Zasnivanjem usvojenja usvojenik dobija

¹² V. § 1755. Građanskog zakonika Nemačke i § 9. st. 7. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke

¹³ V. § 1756. Građanskog zakonika Nemačke i § 9. st. 7. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke

¹⁴ V. § 1767. Građanskog zakonika Nemačke

¹⁵ V. § 1770. Građanskog zakonika Nemačke

pravni položaj rođenog deteta usvojioca. Usvojenik se integriše u porodicu usvojioca i stiče sva prava koja bi imalo njihovo biološko dete, što znači i nastanak uzajamnih zakonskih naslednih prava između usvojenika i njegovih potomaka, s jedne strane, i usvojioca i njegovih srodnika, s druge strane. Istovremeno, između usvojenika i njegovih prirodnih roditelja i ostalih krvnih srodnika dolazi do prekida svih veza, pa i uzajamnih zakonskih naslednih prava. Od ovog postoji izuzetak u situaciji kada jedan bračni drug usvaja rođeno dete svog bračnog druga, u kom slučaju roditeljski i srodnički odnos deteta, kao i sva prava koja nastaju po osnovu tog odnosa, pa i zakonska nasledna prava sa prirodnim roditeljem koji je bračni drug usvojioca i njegovim srodnicima ostaju netaknuta.¹⁶

Do identičnih pravnih dejstava dovodi i zasnivanje usvojenja nad maloletnim licem u pravu Grčke. Zasnivanjem usvojenja se prekida svaka veza između usvojenog maloletnog lica i njegovih krvnih srodnika (osim kada jedan bračni drug usvaja dete drugog bračnog druga, u kom slučaju se veze usvojenika sa prirodnim roditeljem i njegovim srodnicima ne prekidaju), pri čemu se maloletni usvojenik u potpunosti integriše u porodicu usvojioca, gde stiče sva prava i obaveze deteta rođenog u braku. Isto važi i za usvojenikove potomke. Stoga, usvojenje maloletnog lica u pravu Grčke dovodi i do nastanka uzajamnih zakonskih naslednih prava između usvojenika i njegovih potomaka, s jedne strane, i usvojioca i njegovih srodnika, s druge strane.¹⁷ S druge strane, usvojenje punoletnih lica u ovom pravu je dozvoljeno jedino kada je usvojenik biološko dete bračnog druga usvojioca (usvojenje punoletnog pastorka ili pastorke od strane očuha ili maćehe), te se od trenutka zasnivanja usvojenja, usvojenik i njegovi potomci, rođeni nakon usvojenja, smatraju zajedničkim detetom, odnosno zajedničkim potomcima oba bračna druga, pri čemu se veza usvojene osobe sa drugim roditeljem po krvi i njegovim srodnicima zadržava. Usvojenjem međutim ne nastaje odnos srodstva između punoletnog usvojenika i srodnika osobe koja je usvojila. Stoga, ovim vidom usvojenja nastaju uzajamna zakonska nasledna prava između punoletnog usvojenika i njegovih potomaka, s jedne strane, i usvojioca, ali ne i njegovih srodnika, s druge strane.¹⁸

Kada je reč o zakonskim naslednim pravima nadživelog bračnog druga, isti ima pravo na zakonsko nasleđivanje pod uslovom da se sa ostaviocem u trenutku njegove smrti nalazio u važećem braku. Prema to-

¹⁶ V. čl. 267. Građanskog zakonika Švajcarske

¹⁷ V. čl. 1561-1562. Građanskog zakonika Grčke

¹⁸ O usvojenju punoletnih lica u zakonodavstvu Grčke v. čl. 1579-1588. Građanskog zakonika Grčke

me, ako je brak razveden ili poništen, bračni drug ni u jednom od prava analizirane grupe zemalja neće imati pravo na zakonsko nasleđivanje, što je u nekim od njih izričito predviđeno, a u nekim implicitno proizlazi iz odgovarajućih zakonskih odredbi. Osim toga, u pravu Grčke, ovo pravo bračnom drugu neće pripasti ni u slučaju kada je ostavilac pre smrti nameravao da podnese tužbu za razvod braka imajući razlog za isti, u pravu Austrije ukoliko je ostavilac pre smrti pokrenuo postupak za razvod braka, u kom postupku bi se nadživeli bračni drug u hipotetičkom slučaju razvoda mogao smatrati krivim, a u pravu Nemačke, onda kada su u trenutku smrti bili ispunjeni uslovi za razvod braka, a ostavilac je pokrenuo postupak za razvod braka ili se saglasio sa njim.¹⁹

Vanbračna zajednica između partnera različitog pola ni u jednom od posmatranih prava ne predstavlja pravnorelevantnu činjenicu u zasnivanju pravila zakonskog nasleđivanja, za razliku od vanbračne zajednice između partnera istog pola, koja u pojedinim od ovih prava, kao što su prava Nemačke i Švajcarske, ima isti naslednopravni značaj koji je u ovim pravima dat i činjenici bračne veze. Tako, u pravu Nemačke, prema Zakonu o registrovanom životnom partnerstvu, koji je stupio na snagu 01.08.2001. godine²⁰ istopolni vanbračni partner uživa pravo zakonskog nasleđivanja, koje sadržinski odgovara pravu nasleđivanja koje postoji između bračnih drugova. Sve ovo pod uslovom da su životni partneri istog pola registrovali svoje partnerstvo, odnosno da su izjavili želju za vodenjem životnog partnerstva pred nadležnim državnim organom. Kao i u slučaju braka, pretpostavka zakonskog naslednog prava istopolnog vanbračnog partnera je postojanje životnog partnerstva u trenutku otvaranja nasleđa, pa ukoliko je u tom trenutku životno partnerstvo prestalo, ili ukoliko su bili ispunjeni uslovi za ukidanje ovog partnerstva, a ostavilac je bio podneo zahtev za njegovo ukidanje ili se saglasio sa njim, nasledno pravo nadživelog partnera je isključeno.²¹

U Švajcarskoj su se povodom donošenja zakona kojim bi zajednica istopolnih partnera bila izjednačena sa brakom godinama vodile diskusije. Zajednica homoseksualaca je još 1995. godine podnela Saveznom parlamentu peticiju pod nazivom "Ista prava za parove istog pola" kojom se tražilo poboljšanje položaja istopolnih partnera u oblasti administrativnog

¹⁹ V. § 1931. i § 1933. Građanskog zakonika Nemačke, § 757. i § 759. st. 2. Građanskog zakonika Austrije, kao i čl. 1381., čl. 1438. i čl. 1822. Građanskog zakonika Grčke

²⁰ U § 1. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke se proklamuje kraj diskriminacije veza između lica istog pola. Naslednopravna dejstva životnog partnerstva nisu inkorporirana u Građanski zakonik Nemačke, već se posebno regulišu spomenutim zakonom.

²¹ V. § 10. st. 3. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke

prava, kao i u oblasti privatnog prava, a pre svega po pitanju uzajamnog nasleđivanja. Povodom pritisaka istopolnih partnera za izjednačavanje njihovih zajednica sa brakom, bilo je doneto nekoliko zakonskih predloga,²² međutim do donošenja zakona, zbog neslaganja oko pitanja koja prava i u kojoj meri treba da budu legalizovana nije došlo sve do 2004. godine, kada je donet Zakon o registrovanom partnerstvu parova istog pola. Ovaj zakon je stupio na snagu 01.01.2007. godine, a njime su partneri koji su registrovali svoju zajednicu, stekli većinu prava i obaveza koja postoje i između bračnih drugova, a jedno od ovih prava predstavlja i pravo uzajamnog zakonskog nasleđivanja.²³ Preduslov za to je da je partnerstvo istopolnih partnera još uvek postojalo u momentu smrti ostavioca, tj. da isto nije poništeno ili prestalo sudskim putem.²⁴

2. Naslednopravne posledice odnosa srodstva, braka i vanbračne zajednice u vezi sa ostvarivanjem zakonskih naslednih prava

A. Odnos srodstva, braka i vanbračne zajednice u prvom zakonskom naslednom redu

U svim zemljama germanske pravne tradicije odnos između činjenice srodstva u pravoj nishodnoj liniji i činjenice bračne veze (ili istopolne vanbračne zajednice u pravima Nemačke i Švajcarske) je koordinirajući, pri čemu generalno posmatrano, naslednopravni položaj potomaka ostavioca u najvećem broju posmatranih prava može biti povoljniji u odnosu na ovakav položaj bračnog druga (ili istopolnog vanbračnog partnera u onim pravima u kojima i vanbračna zajednica predstavlja pravno relevantnu činjenicu u zasnivanju pravila zakonskog nasleđivanja).

Spomenuta konstatacija jedino se ne odnosi na pravo Švajcarske, u prilog čega govori visina zakonskog naslednog dela bračnog druga ili istopolnog vanbračnog partnera, odnosno činjenica da istom i u konkurenciji sa najbližim ostaviočevim srodnicima, kao što su ostaviočevi potomci na ime nasleđa može pripasti čak 1/2 zaostavštine. U svim

²² V. o navedenom opširnije kod Olga Cvejić-Jančić: „Da li je brak prevaziđen – Novi oblici zajedničkog života u savremenim pravima“, *Pravni život*, Beograd, 2001., br. 9., str. 444.

²³ Naslednopravna dejstva registrovanog partnerstva su inkorporirana u Građanski zakonik Švajcarske. Tekst zakona videti na internet adresi: http://www.admin.ch/ch/d/sr/211_231/index.html

²⁴ V. čl. 11., kao i čl. 31. st. 1. Zakona o registrovanom partnerstvu Švajcarske. Opširnije o naslednopravnim dejstvima istopolnog partnerstva u pravu Švajcarske videti: Stephan Wolf, Gian Sandro Genna: *Zürcher Kommentar zum Partnerschaftsgesetz*, Zürich-Basel-Genf, 2007., str. 597-628.

ostalim pravima, potomci po pravilu mogu imati povoljniji naslednopravni položaj u odnosu na naslednopravni položaj bračnog druga. Tako je nasledni deo bračnog druga u ovom naslednom redu u pravu Austrije niži od naslednog dela bračnog druga u pravu Švajcarske i iznosi $1/3$ zaostavštine, pri čemu je on najniži u pravima Nemačke i Grčke, gde iznosi $1/4$ zaostavštine (u poslednje spomenutom pravu isti položaj ima i istopolni vanbračni partner). Prethodno navedeno znači da će prvostepenim potomcima ostavioca u pravu Švajcarske pripasti preostala $1/2$ zaostavštine, u pravu Austrije $2/3$ zaostavštine, a u pravima Nemačke i Grčke $3/4$ zaostavštine, koji deo zaostavštine će se između njih deliti na jednake delove, dok će dalje potomstvo ostavioca nasledivati primenom principa reprezentacije, čija primena je u ovom naslednom redu neograničena.²⁵

U poređenju naslednopravnog položaja bračnog druga u odnosu na ovakav položaj jednog prvostepenog potomka, može se doći do zaključka da će bračni drug ili istopolni vanbračni partner u pravu Švajcarske imati isti naslednopravni položaj kao i prvostepeni potomak samo u slučaju kada je iza ostavioca ostao jedan ovakav potomak, dok će u slučaju postojanja većeg broja ovakvih potomaka, naslednopravni položaj nadživelog bračnog druga (ili istopolnog vanbračnog partnera) uvek biti povoljniji. Što je broj ovakvih potomaka veći, to će i naslednopravni položaj nadživelog bračnog druga ili istopolnog vanbračnog partnera posmatrano u odnosu na položaj jednog prvostepenog potomka ostavioca biti povoljniji.

S druge strane, u pravima Austrije, Grčke i Nemačke, bračni drug (ili istopolni vanbračni partner u poslednje spomenutom pravu) će imati isti naslednopravni položaj kao i jedan prvostepeni potomak ostavioca, samo u situaciji kada su iza ostavioca ostala dva ovakva potomka (u pravu Austrije), odnosno tri ovakva potomka (u pravima Nemačke i Grčke), dok će u slučaju postojanja manjeg broja ovakvih potomaka, naslednopravni položaj prvostepenih potomaka biti povoljniji od naslednopravnog položaja nadživelog bračnog druga (odnosno istopolnog vanbračnog partnera u pravu Nemačke). Što je broj prvostepenih potomaka manji, to će i njihov naslednopravni položaj posmatrano u odnosu na naslednopravni položaj bračnog druga (ili istopolnog vanbračnog partnera u pravu Nemačke) biti povoljniji. Naravno, ukoliko je broj

²⁵ V. § 1931. st. 1. Građanskog zakonika Nemačke i § 10. st. 1. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke, § 757. st. 1. Građanskog zakonika Austrije, čl. 462. st. 1. Građanskog zakonika Švajcarske, kao i čl. 1820. Građanskog zakonika Grčke

ovakvih potomaka veći (što će biti slučaj ukoliko na nasleđe u pravu Austrije konkuriše više od dva prvostepena potomka, a u pravima Nemačke i Grčke više od tri prvostepena potomka) naslednopravni položaj svakog od ovih potomaka će biti nepovoljniji od naslednopravnog položaja nadživelog bračnog druga (ili istopolnog vanbračnog partnera u pravu Nemačke). Međutim, ovakav naslednopravni ishod predstavlja samo logičnu posledicu većeg broja prvostepenih potomaka, pri čemu bi ovakve naslednopravne situacije u praksi morale biti ređe. Stoga smo generalno posmatrano, uzimajući u obzir pravilo prema kojem je potomcima bez obzira na njihov broj, na ime zbirnog zakonskog naslednog dela uvek garantovan veći deo zaostavštine, u odnosu na onaj koji može pripasti bračnom drugu (što u pravu Švajcarske nikada ne može biti slučaj), mišljenja da je intencija zakonodavaca ove grupe zemalja u određenoj meri bila privilegovanje naslednopravnog položaja potomaka ostavioca u odnosu na naslednopravni položaj bračnog druga, kao i istopolnog vanbračnog partnera u pravu Nemačke.

U svim analiziranim pravima, samo u slučaju nepostojanja konkurencije bračnog druga (ili istopolnog vanbračnog partnera u pravima Nemačke i Švajcarske) cela zaostavština će se deliti između prvostepenih potomaka ostavioca na jednake delove, uz identičnu primenu prethodno spomenutog principa zakonskog nasleđivanja.²⁶

B. Odnos srodstva, braka i vanbračne zajednice u ostalim zakonskim naslednim redovima

Kada je reč o odnosu činjenice srodstva, braka i vanbračne zajednice prilikom formulisanja pravila zakonskog nasleđivanja posmatrano kroz dalje nasledne redove, primetno je da iako je s jedne strane, u najvećem broju posmatranih prava, koncepcija o krugu srodnika prave ushodne i pobočne linije koji potencijalno mogu nasleđivati na osnovu pravila dispozitivnog zakonskog nasleđivanja postavljena na jedan širi način, s druge strane, postojanje naslednopravnih pravila koja se odnose na položaj nadživelog bračnog druga (odnosno u pojedinim od njih – i na položaj istopolnog vanbračnog partnera) postavlja jasne granice njihovim zakonskim naslednim pravima, kako u pogledu mogućnosti pozivanja nekih od njih na zakonsko nasleđivanje, tako i u pogledu obima naslednih prava onih od njih koji mogu konkurisati nadživelom bračnom drugu, odnosno

²⁶ V. § 1924. Građanskog zakonika Nemačke, § 731. st. 1., § 732-734. Građanskog zakonika Austrije, čl. 457. Građanskog zakonika Švajcarske, kao i čl. 1813. Građanskog zakonika Grčke

istopolnom vanbračnom partneru. Ova pravila u najvećem broju posmatranih prava govore u prilog povoljnijeg naslednopravnog položaja nadživelog bračnog druga od ovakvog položaja konkurišućih mu srodnika prave ushodne i pobočne linije, a u pravima Nemačke i Švajcarske i istopolnog vanbračnog partnera, s obzirom na to da je u ovim pravima odnos činjenice srodstva i životne zajednice dva lica istog pola u pogledu ostvarivanja zakonskih naslednih prava identičan odnosu činjenice srodstva i bračne veze.

a. Uzajamni odnos srodnika kao zakonskih naslednika

U zemljama germanske pravne tradicije osnovu zakonskih naslednih redova predstavlja parentelarno-linearni sistem grupisanja srodnika, s tim što u pojedinim od ovih prava, kao što je pravo Nemačke, u okviru pojedinih naslednih redova dolazi do izražaja i prihvatanje parentelarno-graduelnog sistema. Tako, u posmatranim pravima srodnici ostavioca koji imaju zajedničkog pretka, odnosno najbliže (neposredne) zajedničke pretke čine posebnu parentelu, odnosno poseban nasledni red. U pogledu pozivanja na nasleđe uspostavljen je određeni raspored, te tako nijedan od srodnika kao potencijalnih zakonskih naslednika iz daljih naslednih redova ne može ostvariti zakonsko pravo nasleđa, ukoliko postoji bilo koji srodnik iz prethodnog naslednog reda, pri čemu pitanje parentela srodnika koje dolaze u obzir da budu zakonski naslednici nije rešeno na istovetan način. Tako je jedino u pravu Nemačke broj parentela, odnosno broj naslednih redova neograničen, dok je u svim ostalim posmatranim pravima (Austrija, Švajcarska, Grčka) broj ovih parentela manji.

Unutar svakog pojedinog naslednog reda takode je uspostavljen red prvenstva prilikom nasleđivanja. Tako u pravima Nemačke, Austrije i Švajcarske, u drugi nasledni red ulaze srodnici ostavioca iz onih parentela kojima su rodonačelnici roditelji ostavioca. Između ovih rodonačelnika, zaostavština se deli na jednake delove, dok se svo njihovo potomstvo na nasleđivanje poziva primenom principa reprezentacije neograničeno. U situaciji kada umrli roditelj ili roditelj koji iz drugog razloga ne nasleđuje nema svog potomstva, njegov deo prirašće drugom roditelju, a ukoliko ni on nije živ, nasleđiće njegovi potomci primenom principa reprezentacije. U pravu Grčke, u okviru ovog naslednog reda mogu se uočiti devijacije parentelarno-linearnog sistema, te se tako u ovom pravu zaostavština deli na jednake delove između roditelja i braće i sestara, dok se potomstvo braće i sestara na nasleđivanje može pozivati primenom principa reprezentacije, pri čemu se primenom ovog principa na nasleđe mogu pozivati

samo deca i unuci braće i sestara.²⁷ U treći nasledni red su svrstani ostavi-očevi srodnici iz onih parentela kojima su rodonačelnici ostaviočeve dede i babe. Između ovih rodonačelnika, zaostavština se deli na jednake delove, dok se svo njihovo potomstvo na nasleđivanje poziva po principu reprezentacije, čija je primena u pravima Nemačke, Austrije i Švajcarske neograničena i u ovom naslednom redu, dok se u pravu Grčke zaustavlja zaključno sa unucima deda i baba. Ukoliko neko od deda i baba iz jedne loze nije živ u momentu smrti ostavioca ili iz drugih razloga ne nasleđuje, a nema potomaka, njegov deo zaostavštine pripašće drugom pretku iz iste loze, odnosno njegovom potomstvu, a ako su i deda i baba iz jedne loze umrli pre ostavioca ili iz drugih razloga ne nasleđuju, a nemaju potomaka, onda će njihov deo zaostavštine naslediti deda i baba iz druge loze, odnosno njihovo potomstvo po pravu reprezentacije. U pravu Švajcarske zaključno sa navedenim zakonskim naslednim redom se završava zakonsko nasleđivanje, odnosno krug srodnika kao potencijalnih zakonskih naslednika.²⁸

U pravima Austrije i Grčke na nasleđe se mogu pozivati i pradede i prababe ostavioca, kao potencijalni zakonski naslednici četvrtog naslednog reda, a u pravu Nemačke i svi dalji preci, kao i njihovi potomci, kao potencijalni zakonski naslednici četvrtog i daljih zakonskih naslednih redova. Raspored zaostavštine između pradede i prababa kao zakonskih naslednika četvrtog naslednog reda u pravima Austrije i Grčke je takav da se između navedenih rodonačelnika zaostavština deli na jednake delove, pri čemu je u ovom naslednom redu isključena primena principa reprezentacije, što znači da se potomci pradede i prababa ne mogu pojaviti kao potencijalni zakonski naslednici. Međutim, dok će se u pravu Grčke podela zaostavštine između pradede i prababa uvek vršiti na jednake delove, nezavisno od loza, dotle u pravu Austrije, u slučaju kada neko od pradede ili prababa nije živ ili iz drugih razloga ne nasleđuje, može doći samo do priraštaja njegovom bračnom drugu, a kada nijedan od bračnih drugova koji čine par predaka iz jedne loze nije živ, ili iz drugih razloga ne nasleđuje, njihov deo zaostavštine će prirasti drugom paru predaka iz iste loze, između kojih će se taj deo zaostavštine deliti na jednake delove. Ukoliko nijedan od rodonačelnika iz jedne loze nije živ ili iz drugih razloga ne nasleđuje, deo zaostavštine koji je trebao da

²⁷ V. § 1925. st. 1-3. Građanskog zakonika Nemačke, § 731. st. 2. i § 735-737. Građanskog zakonika Austrije, čl. 458. Građanskog zakonika Švajcarske, kao i čl. 1814. Građanskog zakonika Grčke

²⁸ V. § 1926. Građanskog zakonika Nemačke, § 731. st. 3. i § 738-740. Građanskog zakonika Austrije, čl. 459-460. Građanskog zakonika Švajcarske, kao i čl. 1816. Građanskog zakonika Grčke

pripadne rodonačelnicima ove loze (polovina cele zaostavštine) će prirasti rodonačelnicima druge loze, između kojih će se ona deliti na jednake delove u smislu već izloženih pravila.²⁹ I u pravu Nemačke takođe postoji mogućnost nasleđivanja u okviru četvrtog naslednog reda, s tim što je krug srodnika koji se javljaju kao potencijalni zakonski naslednici ovog naslednog reda širi i ne obuhvata samo pradeda i prababe ostavioca, kao što je to slučaj u pravima Austrije i Grčke, već i njihove potomke. Međutim, treba naznačiti da u pravu Nemačke, počev od ovog zakonskog naslednog reda potomstvo pradeda i prababa, odnosno pobočni srodnici ostavioca nasleđuju po parentelarno-graduelnom sistemu, što znači da ukoliko nijedan pradeda ili prababa nije živ ili iz drugih razloga ne nasleđuje, nasleđe dobija njihov potomak koji se nalazi u najbližem stepenu srodstva sa ostavioцем, a ukoliko postoji više srodnika koji se nalaze u istom stepenu srodstva sa ostavioцем, nasleđe se između njih deli na jednake delove. Po istim pravilima koja se primenjuju u četvrtom naslednom redu, na nasleđe se u pravu Nemačke pozivaju i naslednici svih daljih naslednih redova.³⁰

b. Uzajamni odnos srodnika, bračnog druga i vanbračnog partnera kao zakonskih naslednika

U konkurenciji sa srodnicima u pravoj ushodnoj ili pobočnoj liniji naslednopravni položaj bračnog druga u pravima Grčke i Nemačke (u poslednje spomenutom pravu i naslednopravni položaj istopolnog vanbračnog partnera) je povoljniji od položaja koji on ima u prvom zakonskom naslednom redu, imajući u vidu da zakonski nasledni deo bračnog druga u ovim pravima (ili istopolnog vanbračnog partnera u pravu Nemačke) u konkurenciji sa srodnicima ostavioca kao naslednicima drugog naslednog reda iznosi 1/2 zaostavštine, usled čega će u pravu Nemačke roditeljima (ili njihovim potomcima po pravu reprezentacije), a u pravu Grčke roditeljima i braći i sestrama (a deci i unucima braće i sestara po pravu reprezentacije) pripasti ukupno 1/2 zaostavštine.³¹

Naslednopravni položaj nadživelog bračnog druga u konkurenciji sa srodnicima kao naslednicima drugog naslednog reda u pravima Švajcarske i Austrije je još povoljniji. Tako, u pravu Austrije bračnom drugu ostavioca kao zakonskom nasledniku drugog naslednog reda pripada pra-

²⁹ V. § 731. st. 4. i § 741. Gradanskog zakonika Austrije, kao i čl. 1817. Gradanskog zakonika Grčke

³⁰ V. § 1928-1929. Gradanskog zakonika Nemačke

³¹ V. § 1931. st. 1. Gradanskog zakonika Nemačke i § 10. st. 1. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke, kao i čl. 1820. Gradanskog zakonika Grčke

vo na 2/3 zaostavštine (dakle više nego što je to slučaj u pravima Nemačke i Grčke), dok će se preostala 1/3 zaostavštine deliti između roditelja, odnosno braće i sestara ostavioca po pravu reprezentacije.³² Naime, od reforme iz 2004. godine, u slučaju postojanja konkurencije nadživelog bračnog druga jednom roditelju i braći i sestrama, ili samo braći i sestrama, koji pobočni srodnici iz određenih razloga ne nasleđuju, deo koji bi primenom principa reprezentacije prema ranije važećim naslednopravnim propisima nasledili potomci brata ili sestre će pripasti bračnom drugu ostavioca.³³ Ovo u krajnjim konsekvencama znači da se granica nasleđivanja za pobočne srodnike kao naslednike drugog naslednog reda, u slučaju postojanja bračnog druga utvrđuje uz isključivanje potomaka braće i sestara.

Od svih posmatranih prava zakonski nasledni deo bračnog druga ili istopolnog vanbračnog partnera u konkurenciji sa srodnicima drugog naslednog reda najveći je u pravu Švajcarske, u kojem iznosi 3/4 zaostavštine, što znači da će se samo preostala 1/4 zaostavštine deliti između roditelja ostavioca, odnosno njihovih potomaka po pravu reprezentacije. Pritom, bračnom drugu ili istopolnom vanbračnom partneru ostavioca ne može konkurisati nijedan srodnik kao potencijalni naslednik trećeg zakonskog naslednog reda, jer bračni drug, odnosno istopolni vanbračni partner u slučaju kada nema nijednog srodnika kao potencijalnog naslednika drugog zakonskog naslednog reda nasleđuje celu zaostavštinu.³⁴ Dakle, u ovom pravu, odnos između činjenice srodstva u pravoj ushodnoj ili pobočnoj liniji i činjenice bračne veze (odnosno istopolne vanbračne zajednice) je koordinirajući, onda kada se bračni drug ili istopolni vanbračni partner pojavljuje kao naslednik u konkurenciji sa ostaviočevim roditeljima ili njihovim potomcima, dok je ovaj odnos isključujući u situaciji kada bi se kao zakonski naslednici pojavljivali dede i babe i njihovi potomci kao srodnici iz trećeg naslednog reda.

U ostalim posmatranim pravima bračni drug ostavioca (odnosno njegov istopolni vanbračni partner u pravu Nemačke) ima slabiji naslednopravni položaj od položaja koji bračni drug, odnosno istopolni vanbračni partner ostavioca ima u pravu Švajcarske, s obzirom na mogućnost kon-

³² V. § 757. st. 1. u vezi sa § 735. Gradanskog zakonika Austrije

³³ Tako, prema važećim naslednopravnim propisima Austrije ukoliko su ostavioca nadživeli bračni drug, majka i sestrić od ranije umrle sestre, bračnom drugu će pripasti pravo na 2/3 zaostavštine, majci pravo na 1/6 zaostavštine, dok preostala 1/6 zaostavštine neće pripasti sestriću, već takođe bračnom drugu ostavioca. Primer preuzet iz: V. Helmut Koziol, Rudolf Welsler: *Grundriss des bürgerlichen Rechts*, Band II, *Erbrecht*, Wien, 2007., str. 471.

³⁴ V. čl. 462. st. 2-3. Gradanskog zakonika Švajcarske

kurencije istom i od strane još nekih srodnika u pravnoj ushodnoj ili i pobočnoj liniji srodstva, u zavisnosti od konkretnog prava. Tako, u pravima Austrije i Nemačke bračnom drugu na nasleđe mogu konkurisati i srodnici trećeg naslednog reda, pri čemu je naslednopravna pozicija bračnog druga u spomenutim pravima povoljnija od ovakve pozicije konkurišućih mu srodnika, u prilog čega ne govori samo visina njegovog zakonskog naslednog dela, koja je određena na isti način kao i u drugom zakonskom naslednom redu (1/2 zaostavštine u pravu Nemačke, 2/3 zaostavštine u pravu Austrije), već i činjenica da bračnom drugu u konkurenciji sa živim dedama i babama ostavioca i potomcima prethodno umrlih deda i baba pripada i deo koji bi primenom principa reprezentacije trebao da pripadne potomcima prethodno umrlih deda i baba.³⁵ Dakle, granica nasleđivanja za srodnike, u slučaju postojanja bračnog druga utvrđuje se uz isključivanje potomaka deda i baba, s obzirom na to da u pravima ovih zemalja ne postoji mogućnost konkurisanja u nasleđivanju bračnom drugu od strane pobočnih srodnika ostavioca kao naslednika trećeg zakonskog naslednog reda. Usled ovakvog načina regulisanja, kako u pravu Austrije, tako i u pravu Nemačke, naslednopravni položaj nadživelog bračnog druga će biti povoljniji u situaciji kada su ostavioca pored nekih deda i baba nadživeli i potomci umrlih deda i baba, dok će u suprotnom, odnosno onda kada ovakvih potomaka nema, nasledni deo umrlog dede ili babe prirasti naslednom delu drugog odgovarajućeg rodonačelnika iz iste loze (ili eventualno rodonačelnicima druge loze) ovog naslednog reda.³⁶ Spomenuće-

³⁵ V. § 1931. st. 1. Građanskog zakonika Nemačke i § 757. st. 1. Građanskog zakonika Austrije

³⁶ Tako, ako su ostavioca nadživeli bračni drug, baba u očevoj lozi, deda u majčinoj lozi, kao i tetka u majčinoj lozi, istog će naslediti baba u očevoj lozi, kojoj će pripasti 1/4 zaostavštine (s obzirom na to da u trećem zakonskom naslednom redu bračnom drugu po pravilu pripada 1/2 zaostavštine, a da se preostala polovina zaostavštine deli između baba i deda, što znači da svakom od njih pripada pravo na po 1/8 zaostavštine, te da je deda u očevoj lozi umro, a nema potomaka u ovoj lozi, pa je dedin deo zaostavštine prirastao naslednom delu babe u očevoj lozi, što ukupno čini 1/4 zaostavštine), deda u majčinoj lozi, kojem će pripasti 1/8 zaostavštine, kao i bračni drug, kojem će pripasti 5/8 zaostavštine. Poslednje navedeni nasledni delovi proizlaze iz § 1931. st. 1. reč. 2. Građanskog zakonika Nemačke, prema kojem se nasledni deo potomaka umrlog dede ili babe, koji oni inače dobijaju primenom principa reprezentacije kada nema bračnog druga, u slučaju njegovog postojanja dodeljuje upravo bračnom drugu, koji na taj način isključuje potomke babe i dede iz prava da naslede (u ovom slučaju ostaviočevu tetku u majčinoj lozi), a to u konkretnom primeru znači da će ukupan nasledni deo bračnog druga iznositi $1/2 + 1/8 = 5/8$ zaostavštine. Međutim, da je u navedenom primeru tetka, kao potomak babe u majčinoj lozi umrla pre ostavioca, onda bi nasledni deo babe u majčinoj lozi koji iznosi 1/8 zaostavštine, prema § 1926. st. 3. reč. 2. prirastao naslednom delu dede u majčinoj lozi, te ne bi pripao bračnom drugu. Primer preuzet iz: Dieter Leipold: *Erbrecht, Tübingen, 2002.*, str. 54-55. O obimu naslednih prava

mo da je regulativa naslednopravnog položaja nadživelog istopolnog vanbračnog partnera u trećem naslednom redu u pravu Nemačke identična pravu zakonskog nasleđivanja bračnog druga u ovom naslednom redu. Naime, i istopolnom vanbračnom partneru u konkurenciji sa dedama i babama ostavioca na ime naslednog dela pripada 1/2 zaostavštine, pri čemu Zakon o registrovanom životnom partnerstvu takođe sadrži propis koji odgovara propisu Građanskog zakonika Nemačke, prema kojem istopolnom vanbračnom partneru pri nasleđivanju sa još uvek živim dedama i babama ostavioca i potomcima prethodno umrlih deda i baba pripada deo koji bi trebao da pripadne potomcima deda i baba.³⁷

Ni u jednom od poslednje spomenutih prava bračnom drugu (ili istopolnom vanbračnom partneru u pravu Nemačke) ostali srodnici kao potencijalni naslednici daljih naslednih redova ne mogu konkurisati u nasleđivanju, imajući u vidu pravilo prema kojem bračni drug (odnosno istopolni vanbračni partner u pravu Nemačke) u slučaju kada nema deda i baba kao potencijalnih zakonskih naslednika trećeg zakonskog naslednog reda može naslediti celu zaostavštinu.³⁸ Iz svega prethodno navedenog proizlazi da je u pravu Nemačke, odnos između činjenice srodstva u pravoj ushodnoj ili pobočnoj liniji i činjenice bračne veze, odnosno istopolne vanbračne zajednice koordinirajući, onda kada se bračni drug, odnosno istopolni vanbračni partner nađe u konkurenciji sa ostaviočevim roditeljima, odnosno njihovim potomcima ili u konkurenciji sa ostaviočevim dedama i babama, dok je ovaj odnos isključujući u situaciji kada bi se kao zakonski naslednici pojavljivali bilo koji ostali srodnici prave ushodne ili pobočne linije. U pravu Austrije odnos navedenih činjenica je koordinirajući, onda kada se bračni drug pojavljuje kao naslednik u konkurenciji sa ostaviočevim roditeljima, odnosno njihovim prvostepenim potomcima (braćom i sestrama ostavioca) ili u konkurenciji sa ostaviočevim dedama i babama, dok je ovaj odnos isključujući u situaciji kada bi se kao zakonski naslednici pojavljivali bilo koji drugi pobočni srodnici kao potencijalni zakonski naslednici, kao i u situaciji kada bi se kao zakonski naslednici pojavljivali pradede i prababe.

nadživelog bračnog druga u konkurenciji sa srodnicima ostavioca videti opširnije: Horst Bartholomeyczik, Wilfried Schlüter: op. cit., str. 67-69.

³⁷ V. § 10. st. 1. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke. O naslednopravnom položaju istopolnih vanbračnih partnera u pravu Nemačke v. Nina Dethloff: „The registered partnership act of 2001“, str. 178., The international survey of family law 2002., International Society on Family Law (contributor Andrew Bainham), Published by Jordans, 2002. V. i kod: Dieter Leipold: op. cit., str. 73-74.

³⁸ V. § 1931. st. 2. Građanskog zakonika Nemačke, § 10. st. 2. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke, kao i § 757. st. 1. Građanskog zakonika Austrije

U pravu Grčke, kao što je to slučaj i u pravu Nemačke, zakonski nasledni deo bračnog druga u trećem naslednom redu iznosi 1/2 zaostavštine, tako da se preostala polovina zaostavštine deli između deda i baba ostavioca na jednake delove, s tim što je njegov naslednopravni položaj ipak slabiji u odnosu na položaj koji bračni drug ima u svim ostalim pravima, što proizlazi iz činjenice da njemu u ovom pravu i određeni krug potomaka deda i baba, zaključno sa njihovim unucima mogu konkurisati u nasleđivanju. S obzirom na činjenicu da bračnom drugu na nasleđe mogu konkurisati i pradede i prababe ostavioca, kao potencijalni zakonski naslednici četvrtog naslednog reda, u slučaju čijeg postojanja će naslednopravni položaj nadživelog bračnog druga biti isti kao i prilikom konkurisanja srodnika iz trećeg naslednog reda, može se zaključiti da je jedino u ovom pravu odnos činjenice srodstva u pravoj ushodnoj ili pobočnoj liniji, nezavisno od toga o kojim srodnicima se radi i činjenice bračne veze uvek koordinirajući. Dakle, nadživeli bračni drug ne može isključiti nijednog srodnika ostavioca iz nasleđivanja, s obzirom na pravilo prema kojem će isti moći naslediti celu zaostavštinu, tek ukoliko ne postoji nijedan srodnik ni iz poslednjeg zakonskog naslednog reda u pravu ove zemlje.³⁹

3. Modifikacije naslednopravnog položaja bračnog druga (istopolnog vanbračnog partnera) u pravu Nemačke

Za prethodno navedena pravila zakonskog nasleđivanja u pravu Nemačke bi se moglo reći da su opšta, a ista se odnose na naslednopravni položaj bračnog druga kada se on posmatra nezavisno od bračnog imovinskog režima. Međutim, naslednopravni položaj nadživelog bračnog druga, odnosno istopolnog vanbračnog partnera u pravu Nemačke je kompleksan, a njegovo pravilno sagledavanje moguće je samo u sklopu razmatranja bračnog imovinskog režima, u kom slučaju dolaze do izražaja značajne modifikacije u pogledu njegove naslednopravne pozicije, a time i naslednopravne pozicije konkurišućih mu srodnika.

Naime, pri postojanju zajednice tekovine, kao zakonskog imovinskog režima bračnih drugova, koji se u pravu Nemačke primenjuje u slučaju kada bračni drugovi nisu bračnim ugovorom predvideli drugačiji režim,⁴⁰ naslednopravne konsekvence su drugačije. Zakonska regulativa zajednice tekovine polazi od pretpostavke da povećanje imovine koje po-

³⁹ V. čl. 1820-1821. Građanskog zakonika Grčke

⁴⁰ V. § 1363. st. 1. Građanskog zakonika Nemačke

stigne jedan od bračnih drugova koji privređuje za vreme trajanja braka direktno zavisi i od doprinosa drugog bračnog druga (npr. onog koji nije zaposlen, ali vodi zajedničko domaćinstvo). Dejstvo navedene pretpostavke dolazi do izražaja tek nakon prestanka braka, kada treba da dođe do izjednačenja vrednosti tekovine bračnih drugova, u smislu utvrđivanja visine doprinosa svakog od bračnih drugova istoj.⁴¹ Međutim, u slučaju kada je brak prestao smrću jednog od bračnih drugova, pravo Nemačke ne polazi od osnovnog principa bračne tekovine, s obzirom na to da se izjednačenje vrednosti tekovine u ovom slučaju ne vrši putem izračunavanja doprinosa svakog od bračnih drugova i dodeljivanjem prava na postavljanje zahteva za izjednačenje vrednosti, već usleđuje na automatski način, koji podrazumeva da se nasledni deo nadživelog bračnog druga u ovom slučaju povećava za 1/4,⁴² koji deo dakle prirasta već postojećem naslednom delu bračnog druga (koji se razlikuje u zavisnosti od toga sa kojim srođnicima bračni drug konkuriše na nasleđe), a usled čega dolazi do istovremenog smanjenja naslednog dela srođnika, konkretno onih koji su pozvani sa bračnim drugom na nasleđivanje.⁴³ Ovo znači da će se između potomaka ostavioca u prvom naslednom redu deliti preostala 1/2 zaostavštine, jer će bračnom drugu primenom navedenih pravila pripasti pravo na 1/2 zaostavštine, dok će se između roditelja ostavioca (ili njihovih potomaka) ili između deda i baba ostavioca (u zavisnosti od toga ko od njih konkuriše bračnom drugu na nasleđivanje) deliti 1/4 zaostavštine, s obzirom na to da će bračnom drugu u ovakvom slučaju, primenom gore

⁴¹ V. § 1363. st. 2. Građanskog zakonika Nemačke. Opširnije o režimu zajednice tekovine kao zakonskom imovinskom režimu u pravu Nemačke videti: Gordana Kovaček-Stanić: *Uporedno porodično pravo*, Novi Sad, 2002., str. 57-59.

⁴² V. § 1371. st. 1. Građanskog zakonika Nemačke. Navedeno povećanje zakonskog naslednog dela bračnog druga ne predstavlja imovinskopravni, već samostalni naslednopravni način sticanja, koji je određen imovinskopravnim motivima. U tom smislu: Horst Bartholomeyczik, Wilfried Schlüter: *op. cit.*, str. 70.

⁴³ U teoriji se navode kako nedostaci, tako i prednosti navedenog naslednopravnog rešenja. U pogledu nedostataka navodi se da ovakvo naslednopravno rešenje ne uzima u obzir činjenicu da li je za vreme trajanja braka uopšte došlo do povećanja imovine u odnosu na imovinu koja je postojala na početku braka (štaviše, sam zakonski tekst ovu okolnost opisuje kao nevažnu), niti ko je od bračnih drugova doprineo povećanju imovine, te da je otvoreno pitanje da li dodatni udeo u imovini (1/4) zaista izgladuje stvarnu razliku u doprinosu povećanju imovine. S druge strane, kao prednost ovakvog naslednopravnog rešenja navodi se njegova jednostavnost i jasnoća u postizanju naslednopravnog rezultata. Osim toga, navodi se i da se slabosti ovakve zakonske regulative smanjuju sa mogućnošću ostavioca da putem zaveštanja isključi bračnog druga iz prava da nasleđi, kao i sa mogućnošću bračnog druga da odbijanjem nasleđivanja spreči primenu ovog člana i time otvori put pravilnom izjednačavanju vrednosti doprinosa bračnoj tekovini. V. Dieter Leipold: *op. cit.*, str. 56-57.

spomenutih pravila pripasti $\frac{3}{4}$ zaostavštine u svojinu. Ovakvim načinom regulisanja naslednopravnog položaja bračnog druga, kada isti konkuriše na nasleđe u prvom zakonskom naslednom redu, odnosno zajedno sa potomcima ostavioca, na najteži način mogu biti pogođeni oni potomci ostavioca koji nisu istovremeno i potomci nadživeli bračnog druga. Ovo proizlazi iz činjenice da će se zajednički potomci ostavioca i nadživelog bračnog druga u krajnjim konsekvencama pojaviti kao naslednici iza svog roditelja – bračnog druga ostavioca, dok to nije slučaj sa ostalim potomcima ostavioca. Stoga je Zakonikom, a u cilju poboljšanja imovinskopravnog položaja ostalih potomaka ostavioca, predviđeno pravilo prema kojem ovi potomci, a u slučaju nužde, imaju pravo na postavljanje zahteva prema nadživelom bračnom drugu za obezbeđenje sredstava potrebnih za prikladno školovanje i to iz dodatnog naslednog dela od $\frac{1}{4}$ koji pripada nadživelom bračnom drugu.⁴⁴ Kada se radi o istopolnim vanbračnim partnerima koji ugovorom o životnom partnerstvu nisu odredili drugačije, Zakon o registrovanom životnom partnerstvu ove zemlje upućuje na analognu primenu pravila Građanskog zakonika o izjednačavanju vrednosti tekovine bračnih drugova. Stoga će se u slučaju smrti jednog od istopolnih vanbračnih partnera, na isti način, kao i kada se radi o bračnim drugovima, nasledni deo nadživelog istopolnog vanbračnog partnera povećati za $\frac{1}{4}$, nezavisno od toga sa kojim srođnicima konkuriše u nasleđivanju, te će zakonski nasledni deo istopolnog vanbračnog partnera u konkurenciji sa potomcima iznositi $\frac{1}{2}$ zaostavštine, a u konkurenciji sa ostalim srođnicima $\frac{3}{4}$ zaostavštine.⁴⁵

Ukoliko nadživeli bračni drug nije imenovan za naslednika raspolaganjima za slučaj smrti, a ne postoji ni legat u njegovu korist, doprinos bračnoj tekovini se ne može kompenzirati povećanjem njegovog naslednog dela. U ovakvom slučaju tekovina koja se za vreme braka stvarno zajednički stekla, razvrgava se na isti način kao i u slučaju prestanka braka razvodom, odnosno u ovom slučaju nadživelom bračnom drugu pripada pravo da zahteva izjednačenje vrednosti bračne tekovine.⁴⁶ Pri oceni se najpre izračunava pojedinačni doprinos oba bračna druga (u smislu oduzimanja visine vrednosti početnog imovinskog stanja, odnosno onog koje je postojalo u trenutku ulaska u imovinskopravni režim, od krajnjeg imovinskog stanja, odnosno vrednosti imovine koja postoji prilikom prestanka imovinskopravnog režima). Ukoliko je doprinos umrlog bračnog druga

⁴⁴ V. § 1371. st. 4. Građanskog zakonika Nemačke

⁴⁵ V. § 6. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke u vezi sa § 1371. st. 1. Građanskog zakonika Nemačke

⁴⁶ V. § 1371. st. 2. Građanskog zakonika Nemačke

veći od doprinosa nadživelog bračnog druga, nadživelom bračnom drugu će pripasti pravo na zahtevanje isplate polovine razlike vrednosti, koje pravo je usmereno protiv naslednika, te predstavlja njihovu obavezu iz zaostavštine. Bračnom drugu će u ovakvom slučaju, pored prava na zahtev za izjednačenje vrednosti tekovine, pripasti i pravo na mali nužni deo u visini polovine vrednosti redovnog, nepovećanog zakonskog naslednog dela.⁴⁷ Isti položaj ima i nadživeli istopolni vanbračni partner koji nije imenovan za naslednika raspolaganjima za slučaj smrti, a ne postoji ni legat u njegovu korist.⁴⁸

Ukoliko je nadživeli bračni drug raspolaganjima za slučaj smrti od strane ostavioca imenovan za naslednika ili legatara, onda se ne može zahtevati zaračunavanje stvarnog doprinosa u tekovini, s obzirom na to da je ovakav zahtev uslovljen time da bračni drug ne sme biti ni naslednik, ni legatar, niti će ovakvom nasledniku pripasti dodatni nasledni deo od 1/4, imajući u vidu da je preduslov prethodno navedenog pozivanje bračnog druga u svojstvu zakonskog naslednika. Ukoliko bračni drug ne odbije nasleđivanje ili legat, njegov položaj će zavisiti od visine pripadajućeg mu zaveštanog dela. Tako će bračnom drugu u čiju je korist zaveštan nasledni deo ili legat u visini većoj od polovine povećanog zakonskog naslednog dela pripasti ovaj zaveštani nasledni deo, odnosno legat, dok će bračni drug u čiju je korist zaveštan nasledni deo ili legat u visini manjoj od polovine povećanog zakonskog naslednog dela moći zahtevati pored ovakvog zaveštanog dela još i dopunu u vidu dodatnog nužnog dela do iznosa velikog nužnog dela (koji primera radi iznosi 1/4 vrednosti zaostavštine u slučaju pozivanja bračnog druga na nasleđe zajedno sa potomcima, s obzirom na to da povećani zakonski nasledni deo bračnog druga u prvom zakonskom naslednom redu iznosi 1/2 vrednosti zaostavštine

⁴⁷ U teoriji se navodi da se kao diskutabilno nametnulo pitanje ima li bračni drug koji nije imenovan za naslednika, a u čiju korist ne postoji ni legat, pravo da umesto zahteva za izjednačenje vrednosti tekovine i prava na mali nužni deo, postavi zahtev za velikim nužnim delom, dakle, onim nužnim delom čija bi se vrednost računala u visini polovine zakonskog naslednog dela čija je vrednost povećana za 1/4 na osnovu čl. 1371. st. 1. Građanskog zakonika Nemačke. U više svojih odluka Vrhovni sud Nemačke (BGHZ 42, 182 = NJW 1964, 2404 = JZ 1965, 60 = JuS 1965, 110; BGH NJW 1982, 2497=FamRZ 1982, 571; h.M.) nije dozvolio mogućnost dodeljivanja takvog prava izbora, pozivajući se na činjenicu da cilj povećanja naslednog dela po § 1371. st. 1. Građanskog zakonika Nemačke predstavlja paušalno izjednačenje vrednosti tekovine, te da činjenica da ostavilac nije imenovao bračnog druga kao naslednika, znači upravo to da isti nije ni želeo da paušalno izjednačenje vrednosti tekovine proizvede pravno dejstvo. V. o navedenom kod: Dieter Leipold: op. cit., str. 58-59.

⁴⁸ V. § 6. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu u vezi sa § 1371. st. 2. Građanskog zakonika Nemačke

(1/4+1/4). Dakle, suprotno situaciji kada bračni drug nije zaveštajni naslednik, usko zaveštajno davanje otvara nadživlom bračnom drugu put ka velikom nužnom delu.⁴⁹

Nadživeli bračni drug koji je zakonski naslednik, ili je raspolaganjima za slučaj smrti od strane ostavioca imenovan za naslednika ili legatara može i odbijanjem nasleđivanja steći pravo na imovinskopravni zahtev za izjednačenje vrednosti tekovine, pri čemu on u ovom slučaju ima i pravo na postavljanje zahteva na mali nužni deo.⁵⁰ Put ka ostvarivanju navedenih prava na osnovu Zakona o registrovanom životnom partnerstvu se i u pogledu nadživelog životnog partnera takođe ostvaruje odbijanjem nasleđa.⁵¹ S obzirom na to da odbijanje nasleđivanja otvara mogućnost imovinskopravnog izjednačenja vrednosti bračne tekovine, to se u teoriji ističe da se na ovaj način bračnom drugu (a time i istopolnom vanbračnom partneru) koji je pozvan u svojstvu naslednika ili legatara pruža mogućnost izbora, u smislu njegove procene svih povoljnosti koje mu pruža naslednopravno rešenje, do čije primene će dovesti neodbijanje nasleđa ili pak povoljnosti koje mu pruža imovinskopravno rešenje, do čije primene će dovesti odbijanje nasleđa.⁵²

Pored gore iznetog imovinskopravnog režima – režima zajednice prinosa, dobiti, odnosno tekovine koji, kako smo videli predstavlja zakonski imovinski režim u pravu Nemačke, Građanski zakonik Nemačke

⁴⁹ U teoriji se navodi da je za tačku upoređivanja opravdan izbor polovine povećanog zakonskog naslednog dela, tj. velikog nužnog dela, s obzirom na to da se u ovakvom slučaju ne može zahtevati i izjednačenje vrednosti tekovine. V. Dieter Leipold: op. cit., str. 59.

⁵⁰ V. § 1371. st. 3. Građanskog zakonika Nemačke

⁵¹ V. § 6. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu u vezi sa § 1371. st. 3. Građanskog zakonika Nemačke

⁵² U prilog izbora bračnog druga u pravcu odbijanja nasleđa (imovinskopravno rešenje) govori činjenica da imovinskopravno izjednačenje bračne sutekovine i mali nužni deo koji mu pripadaju u ovom slučaju mogu činiti veći iznos od povećanog naslednog dela. Između ostalog, navodi se da je odabir poslednjeg rešenja povoljan za bračnog druga imajući u vidu činjenicu da u ovom slučaju oni potomci ostavioca koji nisu istovremeno i potomci nadživelog bračnog druga nemaju pravo na postavljanje zahteva za školovanjem u odnosu na bračnog druga. S druge strane, ističu se i nedostaci odabira imovinskopravnog rešenja, do čije primene će dovesti odbijanje zakonskog nasleđa, a koji su istovremeno prednosti drugog rešenja - neodbijanja nasleđa (naslednopravno rešenje), u smislu gubitka prava bračnog druga na udovički deo iz § 1932. Građanskog zakonika Nemačke, do čega dakle neće doći u drugom slučaju. Od posebne važnosti pri odlučivanju za jednu od postojećih opcija predstavlja činjenica da imovinskopravni zahtev za izjednačenje vrednosti sutekovine uz pravo na mali nužni deo predstavlja isključivo novčano potraživanje, što se smatra slabom stranom izbora ove opcije, dok je rezultat povećanog naslednog dela stvarnopravni udeo u zaostavštini. V. o navedenom opširnije: Dieter Leipold: op. cit., str. 60-61.

predviđa i dva zakonska oblika bračnog ugovora - režim odvojenosti imovina i režim zajedničke imovine.⁵³

Prema režimu odvojenosti imovina, svaki bračni drug zadržava imovinu koju je imao pre braka i koju je stekao za vreme trajanja braka.⁵⁴ Po ovom sistemu, imovina i obaveze ostaju razdvojene, osim kada su bračni drugovi stekli imovinu zajedno tokom braka. Na ovaj imovinskopravni režim se ne primenjuje pravilo o povećanju zakonskog naslednog dela bračnog druga za 1/4, tako da u slučaju ugovaranja ovog režima nadživelom bračnom drugu pripada redovni, odnosno nepovećani zakonski nasledni deo. Međutim, ukoliko se nadživeli bračni drug poziva na nasleđivanje sa jednim ili dva deteta ostavioca, nadživeli bračni drug će imati bolji položaj u odnosu na onaj koji je predviđen opštim pravilima, imajući u vidu da u ovom slučaju i bračni drug i svako dete nasleđuju u jednakim delovima, tako da bračni drug pored jednog deteta nasleđuje 1/2 zaostavštine, a pored dvoje dece 1/3 zaostavštine.⁵⁵ Suprotno tome, ukoliko bračni drug nasleđuje sa troje ili više dece, važiće izvorna regulativa, prema kojoj bračnom drugu pripada pravo na 1/4 zaostavštine, dok se preostale 3/4 zaostavštine dele između ostaviočevih prvostepenih potomaka. Poboljšanje naslednopravnog položaja bračnog druga u ovom slučaju je uvedeno Zakonom o vanbračnoj deci iz 1970. godine, a cilj ovakvog poboljšanja je posledica uzimanja u obzir kod ovog režima postojanja dobročine saradnje bračnog druga, koji često svojim radom doprinosi sticanju imovine ostavioca, pri čemu se uzela u obzir i mogućnost zajedničkog nasleđivanja bračnog druga sa detetom koje ne potiče iz njegovog braka sa ostaviocem, u kom slučaju bi prema opštim pravilima detetu pripadao veći udeo u zaostavštini od bračnog druga ostavioca. Dakle, ovakvim regulisanjem se pre svega želelo sprečiti da nadživeli bračni drug, pored jednog ili dva deteta ostavioca koji ne potiču iz njegovog braka sa nadživelim bračnim drugom, dobije manji udeo u zaostavštini nego ovakvo dete ostavioca.⁵⁶ Osim toga, ovakvom regulativom, u nemačkom pravu je delimično izbrisana razlika u odnosu na naslednopravnu regulativu koja postoji u režimu zajednice tekovine, u kojem bračni drug putem povećanja naslednog dela stiče pravo na ukupno 1/2 (1/4+1/4) zaostavštine,⁵⁷ što je slučaj i u režimu odvojenosti imovina u situaciji kada bračni drug nasleđuje pored

⁵³ Više o navedenim režimima videti: Gordana Kovaček-Stanić: *Porodično pravo*, Novi Sad, 2007., str. 130-131.

⁵⁴ V. § 1414. Građanskog zakonika Nemačke

⁵⁵ V. § 1931. st. 4. Građanskog zakonika Nemačke

⁵⁶ V. u tom smislu: Horst Bartholomeyczik, Wilfried Schlüter: *op. cit.*, str. 74-75.

⁵⁷ 1/4 prema § 1931. st. 1. i 1/4 prema § 1371. st. 1. Građanskog zakonika Nemačke

jednog deteta kao nosioca prava na nasleđivanje.⁵⁸ I zakonsko nasleđivanje između istopolnih vanbračnih partnera koji su svoje imovinsko-pravne odnose regulisali putem ugovora o životnom partnerstvu, a u slučaju postojanja sporazuma o odvojenosti imovina⁵⁹ vrši se, kao što je to slučaj i sa zakonskim nasleđivanjem između bračnih drugova koji su ugovorili ovaj režim, isključivo na osnovu opštih pravila propisanih u Zakonu o registrovanom životnom partnerstvu (bez mogućnosti povećanja zakonskog naslednog dela nadživelog partnera za 1/4), te uz mogućnost primene gore spomenute specijalne odredbe za slučaj zajedničkog pozivanja na nasleđe nadživelog istopolnog vanbračnog partnera i jednog ili dva deteta ostavioca.⁶⁰

Drugi ugovorni režim je režim zajedničke imovine, koji obuhvata veći deo imovine koju je bračni drug imao pre braka i koju je stekao tokom braka, pri čemu su bračni drugovi zajednički vlasnici i dužnici. Dakle, imovina bračnih drugova postaje imovina bračne zajednice (zajednička imovina), iz čega su izuzeti samo predmeti posebne i slobodne imovine.⁶¹ U slučaju smrti jednog bračnog druga, imovinsko-pravna zajednica se po pravilu završava (imovinsko-pravna zajednica bez sporazuma o kontinuitetu), a udeo umrlog bračnog druga u zajedničkoj imovini, pored predmeta posebne i slobodne imovine ulazi u zaostavštinu (nakon odbitaka dugova, polovina zajedničke imovine pripada nadživelom bračnom drugu, a polovina naslednicima preminulog bračnog druga, uključujući i nadživelog bračnog druga, ukoliko se on poziva na nasleđivanje). U pogledu nasleđivanja i naslednih delova nepromenjeno važe opšti propisi, što važi i za zakonski nasledni deo bračnog druga, koji se dakle izračunava bez primene pravila o povećanju njegovog naslednog dela za 1/4. Međutim, bračni drugovi se prilikom zaključenja bračnog ugovora kojim ugovaraju režim zajedničke imovine mogu sporazumeti o nastavku imovinsko-pravne zajednice u slučaju smrti jednog od njih (kontinuirana imovinsko-pravna zajednica), koja bi u tom slučaju nastavila svoju egzistenciju između nadživelog bračnog druga i njihovih zajedničkih potomaka koji se pozivaju na nasleđivanje. Nasleđivanje zajedničkih potomaka i bračnog druga koji nije odbio nastavljanje imovinsko-pravne zajednice se i u ovom slučaju vrši prema opštim pravilima (odnosno, bez primene pravila

⁵⁸ V. u tom smislu: Dieter Leipold: op. cit., str. 64.

⁵⁹ V. § 7. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke u kojem se upućuje na mogućnost analogne primene § 1409 - § 1563. Građanskog zakonika Nemačke (među kojima je između ostalog normiran i režim odvojenosti imovine kao jedan od zakonskih oblika bračnog ugovora)

⁶⁰ V. § 10. st. 2. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke

⁶¹ V. § 1415. i dalje odredbe Građanskog zakonika Nemačke

o povećanju naslednog dela bračnog druga za 1/4), s tim što udeo preminulog bračnog druga u zajedničkoj imovini neće ulaziti u ostavinsku masu, tako da će zaostavštinu činiti eventualno posebna i slobodna imovina. Jedino će ostaviočevi potomci koji nisu istovremeno i potomci nadživelog bračnog druga u ovom slučaju nasleđivati kao da nije ugovoren nastavak imovinskopravne zajednice, što znači da najpre mora doći do izjednačenja vrednosti zajedničke imovine, što će imati za posledicu dodeljivanje pripadajućeg udela ovim naslednicima, pa će tek ostatak pripasti zajedničkoj imovini kontinuirane imovinskopravne zajednice. Na osnovu zakona, kontinuirana imovinskopravna zajednica prestaje da proizvodi dejstvo u slučaju zaključenja novog braka, ulaska u vanbračnu zajednicu ili smrti nadživelog bračnog druga, kada će pri izjednačenju vrednosti, jedna polovina zajedničke imovine pripasti bračnom drugu koji je kasnije umro, odnosno njegovim naslednicima, dok će druga polovina koja je pripadala ranije umrlom bračnom drugu u celosti pripasti zajedničkim potomcima, između kojih će se raspodela ovog dela izvršiti u skladu sa ošt看 pravilima zakonskog nasleđivanja.⁶² I ugovorom o životnom partnerstvu se takođe može zaključiti sporazum o zajedničkoj imovini, u kom slučaju se između istopolnih vanbračnih partnera mogu primenjivati sva napred izneta pravila koja se primenjuju i između bračnih drugova.⁶³

4. Naslednopravne posledice odnosa srodstva, braka i vanbračne zajednice u vezi sa ostvarivanjem nužnih naslednih prava

Najveći broj prava posmatrane grupe zemalja, kao što su prava Nemačke, Švajcarske i Grčke krug potencijalnih nužnih naslednika određuje na jedan uži način, te su tako ovim krugom u spomenutim pravima obuhvaćeni bračni drug ostavioca (a u pravima Nemačke i Švajcarske i njegov istopolni vanbračni partner), kao i potomci i roditelji ostavioca.⁶⁴ Samo u pravu Austrije, krug potencijalnih imalaca prava na nužni deo postavljen je na širi način, a istim su obuhvaćeni bračni drug ostavioca, potomci i svi preci ostavioca.⁶⁵ Dakle, posmatrano samo sa aspekta potenci-

⁶² O navedenom videti opširnije: Dieter Leipold: op. cit., str. 65-66.

⁶³ V. § 7. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke u kojem se upućuje na mogućnost analogne primene § 1409 - § 1563. Građanskog zakonika Nemačke (među kojima je između ostalog normiran i režim zajedničke imovine kao jedan od zakonskih oblika bračnog ugovora)

⁶⁴ V. § 2303. Građanskog zakonika Nemačke i § 10. st. 6. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke, čl. 470. st. 1. i čl. 471. Građanskog zakonika Švajcarske, kao i čl. 1825. st. 1. Građanskog zakonika Grčke

⁶⁵ V. § 762-763. Građanskog zakonika Austrije

jalne mogućnosti ostvarivanja prava na nužni deo, ne uzimajući u obzir činioce koji će u svakom konkretnom pravu opredeliti položaj spomenutih nužnih naslednika, činjenica srodstva je u pravima Nemačke, Švajcarske i Grčke izjednačena sa činjenicom bračne veze (a u pravima Nemačke i Švajcarske i sa činjenicom istopolne vanbračne zajednice), ali samo kada se radi o srodstvu prave nishodne linije i prvom stepenu srodstva prave ushodne linije, što znači da je u ovim pravima činjenici bračne veze (ili istopolne vanbračne zajednice) dat veći naslednopravni značaj u odnosu na ostale stepene srodstva u pravoj ushodnoj liniji, koji u svakom od posmatranih prava mogu predstavljati pravno relevantni osnov za pozivanje u svojstvu zakonskih naslednika (dakle, u pravu Nemačke u odnosu na srodstvo prave ushodne linije od drugog stepena pa nadalje, u pravu Grčke u odnosu na srodstvo prave ushodne linije u drugom i trećem stepenu, a u pravu Švajcarske u odnosu na srodstvo prave ushodne linije u drugom stepenu). Za razliku od prethodno spomenute grupe prava, u pravu Austrije činjenica srodstva u pravoj nishodnoj i pravoj ushodnoj liniji je izjednačena sa činjenicom bračne veze. U svim pravima činjenici bračne veze (i istopolne vanbračne zajednice u pravima Nemačke i Švajcarske) dat je veći naslednopravni značaj u odnosu na činjenicu pobožnog srodstva bilo kog stepena, s obzirom na to da pobožni srodnici ni u jednom od ovih prava ne ulaze u krug nužnih naslednika.

Konkretne naslednopravne posledice odnosa srodstva, braka i vanbračne zajednice prilikom ostvarivanja prava na nužni deo, u posmatranim pravima uslovljene su načinom normiranja dispozitivnog zakonskog nasleđivanja o redu pozivanja konkretnog zakonskog, a time i nužnog naslednika na nasleđe, o veličini zakonskog naslednog dela konkretnog nužnog naslednika (s obzirom na to da je u svim ovim pravima prihvaćen pojedinačni način određivanja nužnog dela), a naposljetku i odredbama svakog prava o veličini nužnog dela konkretnog nužnog naslednika.

Analizom konkretnog naslednopravnog položaja bračnog druga u konkurenciji sa potomcima ostavioca prilikom ostvarivanja nužnih naslednih prava, može se doći do zaključka da je u svim posmatranim pravima, osim u pravu Švajcarske, u oblasti imperativnog zakonskog nasleđivanja, činjenici srodstva prave nishodne linije u određenoj meri dat veći naslednopravni značaj u odnosu na činjenicu bračne veze (odnosno istopolne vanbračne zajednice u pravu Nemačke), što se u ovim pravima javlja kao direktna posledica naslednopravnog položaja koji ova lica imaju prema pravilima dispozitivnog zakonskog nasleđivanja. Tako je u pravima Nemačke, Austrije i Grčke veličina nužnog dela ostaviočevih potomaka i njegovog bračnog druga (ili istopolnog vanbračnog partnera u pravu Nemačke), koji će se prvi pozivati u svojstvu nužnih naslednika, određena na isti način, s

obzirom na to da svakom od spomenutih nužnih nasljednika na ime nužnog dela pripada pravo na 1/2 od dela koji bi im pripao prema pravilima dispozitivnog zakonskog nasleđivanja.⁶⁶ Imajući u vidu činjenicu da u ovim pravima zakonski nasledni deo nadživelog bračnog druga ostavioca (ili njegovog istopolnog vanbračnog partnera u pravu Nemačke) iznosi manje (1/4 zaostavštine u pravima Nemačke i Grčke, odnosno 1/3 zaostavštine u pravu Austrije) od zakonskog naslednog dela potomaka (3/4 zaostavštine u pravima Nemačke i Grčke, odnosno 2/3 zaostavštine u pravu Austrije), to će i deo zaostavštine koji će na ime nužnog dela pripasti bračnom drugu (ili istopolnom vanbračnom partneru u Nemačkoj), a koji u pravu Austrije iznosi 1/6 zaostavštine, odnosno 1/8 zaostavštine u pravima Nemačke i Grčke, po pravilu (odnosno u većem broju naslednopravnih situacija) biti manji od dela zaostavštine koji će na ime nužnog dela pripasti prvostepenim potomcima ostavioca (ili njihovim potomcima po principu reprezentacije). Dakle, analogno naslednopravnom položaju ovih lica kao zakonskih naslednika, bračni drug (ili istopolni vanbračni partner u pravu Nemačke) kao nužni naslednik će imati isti naslednopravni položaj kao i jedan prvostepeni potomak ostavioca, samo u situaciji kada su iza ostavioca ostala dva ovakva potomka (u pravu Austrije), odnosno tri ovakva potomka (u pravima Nemačke i Grčke), dok će u slučaju postojanja manjeg broja ovakvih potomaka, njihov naslednopravni položaj uvek biti povoljniji od naslednopravnog položaja nadživelog bračnog druga (odnosno istopolnog vanbračnog partnera u pravu Nemačke).

Dok u prethodno spomenutoj grupi prava povoljniji naslednopravni položaj potomaka kao nužnih naslednika u odnosu na položaj bračnog druga kao nužnih naslednika predstavlja pravilo, koje samo ponekad, a u slučaju konkurisanja većeg broja potomaka kao nužnih naslednika može trpeti izuzetke, dotle je u pravu Švajcarske situacija obrnuta, s obzirom na to da je naslednopravni položaj bračnog druga ili istopolnog vanbračnog partnera kao nužnog naslednika u ovom pravu povoljniji od naslednopravnog položaja potomaka kao nužnih naslednika. Naime, za razliku od prethodno spomenutih prava, nužni deo potomaka u pravu Švajcarske je veći od nužnog dela bračnog druga (istopolnog vanbračnog partnera), s obzirom na to da u ovom pravu potomcima na ime nužnog dela pripada pravo na 3/4 od zakonskog naslednog dela, dok nadživelom bračnom drugu, odnosno istopolnom vanbračnom partneru na ime nužnog dela pripada pravo na 1/2 od zakonskog dela.⁶⁷ Međutim, i pored navedene činjenice, imajući u vidu visinu

⁶⁶ V. § 2303. Građanskog zakonika Nemačke, § 10. st. 6. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke, § 765. Građanskog zakonika Austrije, kao i čl. 1825. st. 1. Građanskog zakonika Grčke

⁶⁷ V. čl. 471. Građanskog zakonika Švajcarske

zakonskog naslednog dela nadživelog bračnog druga ostavioca, odnosno njegovog istopolnog vanbračnog partnera, koji iznosi 1/2 zaostavštine i visinu zakonskog naslednog dela potomaka, kojima ukupno pripada preostala 1/2 zaostavštine, to u krajnjim konsekvencama znači da će bračnom drugu ili istopolnom vanbračnom partneru na ime nužnog dela pripasti pravo na 1/4 zaostavštine, što će uvek predstavljati veći deo zaostavštine od onog dela zaostavštine koji na ime nužnog dela može pripasti jednom prvostepenom potomku ostavioca, osim u situaciji kada na nasleđe konkuriše upravo samo jedan potomak kao nužni naslednik (zbirni nužni deo potomaka će uvek iznositi 3/8 zaostavštine, nezavisno od broja potomaka). Osim toga, treba imati u vidu da je ovim pravom predviđena i jedna odredba koja na dvostruki način favorizuje naslednopravni položaj bračnog druga. Tako, ostavilac može raspolaganjima za slučaj smrti nadživelim bračnom drugu u odnosu na njihovo zajedničko potomstvo ostaviti na plodouživanje čitav deo zaostavštine koji ovima pripada. Ovo pravo plodouživanja zamenjuje nasledno pravo koje bračni drug ima pored potomaka ostavioca, pri čemu će pored ovog prava, raspoloživ deo zaostavštine iznositi 1/4 zaostavštine, kojim ostavilac može raspolagati takođe u korist bračnog druga. U slučaju ponovnog stupanja u brak, prestaće pravo plodouživanja ostaviočevog bračnog druga na onom delu zaostavštine koji prema prethodno iznetim redovnim pravilima o nužnom delu potomaka nije mogao biti opterećen pravom plodouživanja.⁶⁸ Imajući u vidu da zakonski tekst predviđa da navedeno pravo može postojati isključivo u slučaju postojanja zajedničkih potomaka, time je njena analogna primena u odnosu na istopolna registrovana partnerstva morala izostati.⁶⁹

Roditeljima, koji će se istovremeno pozivati sa ostaviočevim bračnim drugom (ili istopolnim vanbračnim partnerom u pravima Nemačke i Švajcarske) u svojstvu nužnih naslednika drugog nužnog naslednog reda, onda kada nema potomaka kao nužnih naslednika, u svim posmatranim pravima na ime nužnog dela pripada pravo na 1/2 od zakonskog naslednog dela, osim u pravu Austrije, u kojem navedenim srođnicima na ime nužnog dela pripada pravo na 1/3 od zakonskog dela, pri čemu je veličina nužnog dela bračnog druga i u ovom naslednom redu u svim pravima ista kao i u okviru prvog nužnog naslednog reda.⁷⁰ Napred je već sponemuto da bračnom dru-

⁶⁸ V. čl. 473. Građanskog zakonika Švajcarske. V. Andrey Leuba: „Law of Inheritance“, Introduction to Swiss law (François Dessemontet, Tuğrul Ansay), Published by Kluwer Law International, 2004., str. 85.

⁶⁹ U tom smislu: Stephan Wolf, Gian Sandro Genna: op. cit., str. 624.

⁷⁰ V. § 2303. Građanskog zakonika Nemačke i § 10. st. 6. Zakona o registrovanom životnom partnerstvu Nemačke, § 765-766. Građanskog zakonika Austrije, čl. 471. Građanskog zakonika Švajcarske, kao i čl. 1825. st. 1. Građanskog zakonika Grčke

gu (ili istopolnom vanbračnom partneru u pravima Nemačke i Švajcarske) kao zakonskom nasledniku drugog naslednog reda pripada pravo na 1/2 zaostavštine u pravima Nemačke i Grčke, 2/3 zaostavštine u pravu Austrije, odnosno 3/4 zaostavštine u pravu Švajcarske, a roditeljima na preostalu 1/2 zaostavštine u pravu Nemačke (ovo je slučaj i u pravu Grčke, s tom razlikom što roditelji spomenuti deo zaostavštine dele sa braćom i sestrama), 1/3 zaostavštine u pravu Austrije, odnosno 1/4 zaostavštine u pravu Švajcarske. Usled povoljnijeg naslednopravnog položaja koji bračni drug (ili istopolni vanbračni partner u pravima Nemačke i Švajcarske) u svim posmatranim pravima ima u odnosu na roditelje kao zakonske naslednike drugog naslednog reda, a u pravu Austrije i usled razlike u visini pripadajućeg mu nužnog dela u odnosu na visinu nužnog dela roditelja, to će naslednopravni položaj bračnog druga (istopolnog vanbračnog partnera u pravima Nemačke i Švajcarske) i u situaciji kada se on javlja u svojstvu nužnog naslednika biti povoljniji od naslednopravnog položaja roditelja kao nužnih naslednika. Tako će bračnom drugu (ili istopolnom životnom partneru u Nemačkoj i Švajcarskoj) u pravima Nemačke i Grčke na ime nužnog dela pripasti 1/4 zaostavštine, u pravu Austrije 1/3 zaostavštine, a u pravu Švajcarske 3/8 zaostavštine, dok će roditeljima na ime nužnog dela pripasti manji deo zaostavštine, koji će u pravima Nemačke i Grčke iznositi ukupno 1/4 zaostavštine (u poslednje spomenutom pravu pod uslovom da nema braće i sestara), u pravu Austrije ukupno 1/9 zaostavštine, a u pravu Švajcarske ukupno 1/8 zaostavštine.

Spomenućemo da će u pravu Nemačke kada god se pored srodnika, kao naslednik pojavljuje i bračni drug, odnosno istopolni vanbračni partner, najpre doći do izdvajanja dela zaostavštine koji njemu pripada, što znači da se u pogledu izračunavanja nužnih delova bilo kog nužnog naslednika u osnovi mora poći od veličine naslednog dela bračnog druga (istopolnog vanbračnog partnera), koji će zavistiti od toga da li dolazi u obzir primena gore spomenutog naslednopravnog ili imovinskopravnog rešenja. Tako, kada god bračnom drugu (istopolnom vanbračnom partneru) pripada pravo na postavljanje zahteva za izjednačenje doprinosa tekovini, a time i pravo na tzv. mali nužni deo (situacija kada isti nije imenovan za naslednika raspolaganjima za slučaj smrti ili kada odbije nasledstvo) i nužni delovi ostalih nužnih naslednika će se izračunavati uzimajući u obzir nepovećano pravo nasledivanja bračnog druga (osnovicu njihovog nužnog dela će predstavljati njihov zakonski nasledni deo izračunat primenom gore navedenih opštih pravila, gde dakle nema reči o uvećanom zakonskom naslednom delu bračnog druga).⁷¹ Međutim, ukoliko je u korist bračnog druga (istopolnog van-

⁷¹ V. § 1371. st. 2-3. Gradanskog zakonika Nemačke

bračnog partnera) zaveštan nasledni deo ili legat u visini manjoj od polovine povećanog zakonskog naslednog dela (odnosno u visini nižoj od velikog nužnog dela), bračni drug ostavioca, odnosno njegov istopolni vanbračni partner će pored toga moći zahtevati dopunu u vidu dodatnog nužnog dela do iznosa velikog nužnog dela,⁷² a i nužni delovi ostalih nužnih naslednika se moraju izračunavati polazeći od povećanog naslednog dela bračnog druga (istopolnog vanbračnog partnera), pri čemu će se i u situaciji kada je bračnom drugu (istopolnom vanbračnom partneru) kao isključivom nasledniku zaveštan uvećani nasledni deo putem raspologanja za slučaj smrti, nužni delovi ostalih nužnih naslednika izračunavati uzimajući u obzir ovakvo uvećano pravo nasleđivanja bračnog druga (istopolnog vanbračnog partnera).⁷³

Od svih posmatranih zemalja, pravo na nužni deo jedino u Austriji pripada i ostalim precima, pa je tako naslednopravni položaj deda i baba kao nužnih naslednika trećeg nužnog naslednog reda, u situaciji kada im konkuriše bračni drug kao nužni naslednik, identičan onom naslednopravnom položaju koji imaju roditelji ostavioca kao nužni naslednici u konkurenciji sa bračnim drugom kao nužnim naslednikom. Ovo proizlazi iz zakonskog i nužnog naslednog dela bračnog druga u konkurenciji sa dedama i babama, čija je visina, u pogledu svakog od ovih naslednika, određena na isti način kao i u slučaju postojanja konkurencije bračnog druga i roditelja. O postojanju konkurencije pradede i prababa sa bračnim drugom u ostvarivanju nužnih naslednih prava se međutim ne može govoriti, s obzirom na to da nadživeli bračni drug isključuje mogućnost pozivanja na nasleđivanje rodonačelnika ovog naslednog reda kao zakonskih, te shodno tome i kao nužnih naslednika, usled čega će u ovom slučaju bračnom drugu kao jedinom nužnom nasledniku na ime nužnog dela pripasti 1/2 cele zaostavštine. Jedino u slučaju nepostojanja nadživelog bračnog druga, svakom pradedi i prababi će na ime nužnog dela pripasti pravo na 1/3 od njihovog zakonskog naslednog dela.⁷⁴

⁷² V. § 2305. i § 2307. Građanskog zakonika Nemačke

⁷³ Primera radi, ukoliko pored bračnog druga koji je jedini zaveštajni naslednik, postoji i troje dece ostavioca, njihovi nužni delovi će iznositi po 1/12 ukupne vrednosti zaostavštine, s obzirom na to da bi u ovakvom slučaju zakonski nasledni deo bračnog druga prema § 1931. st. 1. i § 1371. st. 1. iznosio ukupno 1/2 zaostavštine, dok bi zakonski nasledni deo dece iznosio po 1/6. Primer preuzet iz: Dieter Leipold: op. cit., str. 309.

⁷⁴ V. § 765-766. Građanskog zakonika Austrije

*Jelena Vidić, LL.M., Assistant
Novi Sad School of Law*

The role of kinship, marriage and cohabitation in formulating the rules of intestacy and forced heirship in the countries of German law legal systems

Abstract

Even though it is indisputable that contemporary European legal systems base their classes in intestacy, that is forced heirship, on the fact of kinship and marriage, and some of them also on the fact of cohabitation, a concrete way of legal regulation of kinship, marriage and cohabitation, as legally relevant facts in formulating the rules of intestacy and forced heirship, can be distinguished in each of them. Inheritance law effects of kinship and marriage, that is, cohabitation, are extremely complicated and can only be utterly understood through analysis of a certain number of issues which refer to each of these facts individually, and by their mutual association and interconnection in every legal system. This is due to the fact that the way this relation forms depends on the particular society, understanding of family, marriage, cohabitation, marriage and family values, particular circumstances and actual needs. As a certain sequent of the previous paper, in which we refer to inheritance law effects of kinship, marriage and cohabitation in the law of England, this paper analyses the legal regulation of the said issue in certain continental law countries, more specifically in the countries of German law legal systems. The state of legislation in the laws of Germany, Austria and Switzerland, typical countries of legal culture and characteristic representatives of the Germanic law tradition countries, is of particular importance. This paper, however, refers also to the normative solutions existing in the law of Greece which evidently accepts essentially a certain number of legal solutions of the aforementioned laws, particularly the law of Germany.

Key words: kinship, marriage, cohabitation, same-sex partner, legal inheritance, compulsory inheritance.